

A FALUSI MAGYAR NÉP MŰVELÉSE.

A magyar nép mai helyzetének s jövőjének a kérdése az 1916. év elején az egész magyar társadalom élénk érdeklődésétől kísért megvitatas tárgya volt. Prohászka püspök beszéde a M. Gazdaszövetség közgyűlésén, Nagy Emilnek a Magyar Szövetkezetek Szövetségének gyűlésén felolvasott tanulmánya, Hegedüs Loránt s Altenburger Gyula könyve, sok más cikk és könyv mind a kérdés sürgősségét s helyes megoldásának az egész nemzet életére való nagy fontosságát fejtegetik. E nagy érdeklődés főbb okait a következőkben kereshetjük. A magyar nép a mostani háborúban is, régi hírnevéhez méltóan, vitézül harcolt. Hőstettei, katonás erényeinek dicsérete ráterelte a figyelmet egyéni tulajdonságaira, életviszonyaira, gazdasági helyzetére stb., annyival is inkább, mert a háború a férfiakat különböző társadalmi rétegekből összetömörítette, a nép közvetlen, alapos megismerését az eddiginél sokkal szélesebb körre nézve nemcsak lehetővé tette, hanem szinte rákényszerítette. A rokkantak elhelyezésének a megoldása szükségképpen nagy gazdasági kérdések meggondolását, megvitatasát vonta maga után. Főként azonban a külföldi segítség elzárásával szükségessé vált nagy erő kifejtés mutatta meg igazán a hiányokat s népünknek e nagy erő kifejtésben való értékét. Felismertük, hogy ha bírjuk is a terheket, ha ki tudjuk is elégíteni a szükségleteket, mégis, korántsem fejtettük ki valamennyi rendelkezésre álló erőforrásunkat. Különösen nem fejlesztettük ki ez erőforrások legnemesbikét, a népünkben rejlő erőket s emiatt népünknek még ma sem akkora a hatása nemzeti életünkben, mint amekkora a benne meglevő araválóságok kifejtése esetén elérhető volna.

Így, részben érzelmi, részben gazdasági okokból keletkezett a nép problémájával foglalkozó egész tekintélyes irodalom s ezért lett általánosabb az érdeklődés a nép háború-utáni művelődési és gazdasági emelését sürgető fejtegetések és tervek iránt. Ezek helyes megoldása ma a köznevelésnek is elsőrendű kérdése. Ez indokolja, hogy egy színmagyar ezrednek nagyrészt földműveléssel foglalkozó legénységén tett tapasztalataim alapján szóljak: 1. a nép műveltségi viszonyairól, 2. a háborúnak a nép (különösen a katonák) műveltségére való hatásáról s 3. a népművelés terén való tennivalókról. Az 1. és 2. pont természetesen csak adalékokkal szolgálhat. A 3. pontban előadott tervezettség szűkkörűsége onnan van, hogy mint tanítóképző-intézeti tanár elsősorban azok tennivalóit gondoltam át, akik a népművelés feladatainak (legalább is egy részének) megoldását hivatásszerű kötelességként látják magok előtt.

1. *A magyar nép műveltsége a háború előtt.* A magyar katona elsősorban erkölcsi és testi kiválóságaival szerezte jó hírnevét. Becsületes, hűséges, jókedélyű. A föld, az otthon, meg a fajtája (a magyarság) szeretetének határozott alakjában nyilvánul a hazaszeretete. Legénykedése, virtuskodása — békében legnagyobb hibája — továbbá hirtelen fellobbanó, mindent elsöprő lelkesedése ma elsőrendű katonai kiválóság. Gyerekkorától kezdve nehéz munkát végez, hozzászokik a természet viszontagságaihoz, nélkülözésekhez. Igénytelen. Kitartó a fáradoalmak elviselésében, türelmes a szenvedésekben. Mindezek kiváló katona-anyaggá teszik.

Ellenben a katonaságnál is nagy kárát látja ismeretei fogyatékosságának, a világbeli jártasság hiányának s ezek miatt kiválóságai sem érvényesülhetnek mindig és mindenütt kellően. El kell ismerünk, hogy bár népünk értelmi képessége kiváló, az értelmi művelődés terén nagyok a hiányok; sok a tennivaló. Két, írástudatlanok számára rendezett tanfolyamunkon láttam, hogy még mindig rendkívül nagy az írni-olvasni nem tudók száma még a fiatalok (18 évesek) között is. Ennek nem az az egyedüli oka, hogy nem jár mindenki iskolába (ami megint azért van, mert messze van az iskola, meg otthontartják a gyereket munkára), hanem az is, hogy aki jár se tanul meg mind (előbb elmarad, túlsúfoltak az iskolák), sok esetben pedig, aki tudott is, az iskola elvégzése után elfelejti, úgy, hogy csak a nevét ha le tudja írni nagynehezen. Elfelejtik a tanultakat, mert szinte azt lehetne mondani egy kis túlzással, hogy nem érzik a szükségét annyira, hogy igen kis pihenő-idejükben gyakorolnák. Az az alkalom pedig, amikor a mindennapi életben szükségük van rá, sokak számára nagyon kevés. Ezt a tapasztalatot erősíti az a másik tapasztalat, hogy ugyanabból az iskolából kikerült esetleg rosszabb tanulók, ha belőlök iparos, kereskedő lesz, nemcsak el nem felejtik, hanem még nagyobb jártasságot szereznek az iskolában szerzett tudás amazzságaiban, melyekre a foglalkozásukban szükségük van. Jellemző az is, hogy a számolás legegyszerűbb formáit sokan nem felejtik el azok közül, akik a nevéket se tudják leírni. Bizonyíték ez arra nézve, hogy az írás-olvasás majdnem egyedül csak eszköz az élet feladatainak megoldásában s csak rendkívül kis mértékben eszköze a tanulásnak, szórakozásnak. Még az iskolásgyerekek otthoni tanulására is keveset lehet számítani, csak arra, amit az iskolában megtanul.

Az iskolás koron túl azután csaknem teljesen magára marad a gyermek. Az ismétlő-iskolázás is még sok helyen rendkívül hiányos. Ifjúsági-egyesületek, gazdakörök csak nagyobb falvakban, városokban működnek, falun ritkák (egyes buzgó tanítók alakítottak ilyeneket, vagy esetleg végeznek ilyenek nélkül is szép népművelő munkát). A Kath.

Népszövetség emberei sok ügyes-bajos dologban segítik, védik a népet (szövetkezetek); néhol a pap sem elégszik meg pusztán az egyházi teendők végzésével; akad sok, a nép ügyeivel törődő földbirtokos is, de a tanulási alkalom általában kevés, véletlen, teljesen szervezetlen és sok helyen csak azok törődnek a parasztemberrel, akik a maguk céljaira akarják felhasználni, esetleg kihasználni.

Könyvet a parasztember nem igen olvas, legfeljebb a gyerekek könyvét, imádságos könyvet, egy-egy nótáskönyvet, rablőhistóriát vagy szocialista füzetecskét. Azt, ami éppen a kezébe kerül ráérő időben! Az újság is ritka volt még a háború előtt faluhelyen. Az olvasgató ember pedig kivétel. Az iskolás kor után legtöbb csak annyit tanul, amit a környezetétől lát, hall. Így tanulja meg a gazdálkodás módját (az újabb dolgokat, pl. a szőlőkezelést, jobb gazdaságokban, mint munkás), a házi szerszámok, sőt néhol a ház elkészítését is, egyes vidékek házi-iparát, népies művészetét, meséket, nótákat, a vidék mondáit, népies szokásait. Mivel a nép a falujából ritkán megy ki s ha megy se messze, meg új emberek, különösen tanult emberek is ritkán mennek a faluba, a falu élete alig változik. Jobbmódú emberek, ha taníttatják a fiokat, rendszerint okleveles embert nevelnek belőle, aki a faluba már nem megy vissza. Felfrissülés, új dolgok tanulására való alkalom nagyon kevés van. A nép továbbművelése a legtöbb helyen a maga egészében rá marad a tanítóra. Az ő jóakarátán, ügybuzgóságán, tisztánlátásán fordul meg aztán, hogy hogyan akarja ezt az «erkölcsi kötelesség»-et teljesíteni, egyéni sajátosságain és a körülményeken, hogy hogyan tudja végezni. De még ha a lehető legjobban végezné is, az egész csak egyes emberek elszigetelt erőlködése marad, mely meglátszanék egy-egy falu emberein, de nem lehet a nép egészes, magasabbfokú műveltsége az eredménye. Már pedig arra van szükség! ¹

2. *A háború hatása.* A háború az emberéletben, testi épségben, javakban, erkölcsi téren okozott károkkal ellentétben a nép előbb vázolt értelmi műveltségét lényegesen emelte egyrészt azzal, hogy a rendkívül megnövekedett művelődési alkalmakkal gyarapította a nép ismereteit (anyagi szempont), másrészt azzal, hogy a népet a művelődésre fogékonyabbá tette, szellemi szükségleteket ébresztett s így a mélyrehatóbb népművelés számára a háború utánra előkészítette a talajt (alaki szempont). A katonaság 50, sőt 55 éves korig szolgálataiba állította a férfilakosság legnagyobb részét. Kivette eddigi környe-

¹ Ebben az irányban van nagy hivatása az *Országos Szabadoktatási Tanács*nak; ennek a működése is természetesen csak fokozatosan segíthet a hiányokon.

zetéből, elvitte idegen helyre (városokba), új viszonyok s másféle, rendkívül különböző emberek közé. Előkészítette őket a maga céljaira a kiképzéssel; vasfegyelemre, erők végsőikig való megfeszítésére, alkalmazkodásra nevelte. A katonának mindent meg kell tanulnia, tennie, találnia, ha parancsolják. Ilyen hatások alatt kedvezően alakulnak azok az emberek, akik rendes művelődési viszonyaik között már a maguk nagyon kitaposott útjait járták, új környezetben alkalmazkodásra nem kényszerültek, magoknak (falujoknak) másokkal való összehasonlítására alkalmok nem volt. Egyesek otthoni tekintélyök miatt magokkal nagyon elégedettek voltak; másoknak, akiknek rossz sora volt, minden mindegy volt, sorsukon fordítani már nem is próbáltak.

Jelentékeny ismeretbeli gyarapodás az, amit a katonáknak az egyes csapatnemek különböző szolgálataiban meg kell tanulniok. A gyalogsági, tüzérségi, lovassági, árkász, hidász, egészségügyi, telefon stb. szolgálatra való kiképzés sok, a polgári életben is hasznos ismereteket nyújt. Azután a harctér: eddig nem látott új vidékek népével, műveltségével való érintkezés sokszor futólagosan, de néha tartósabban is. Azután esetleg a kórház, betegség és lábadozás ideje, amikor megtanul az orvosban bízni, hisz' az gyógyítja meg! A kórházban töltött hosszú napokon betegtársaival való beszélgetésből más vidékek, esetleg más népek szokásairól, életmódjáról stb. hall, városokat, népeket ismer meg, egy-egy idegen nyelvet is megtanul némelyik annyira, hogy valamennyire meg tudja magát értetni. Ideje van az olvasásra. Könyv, újság kerül a kezébe, megszokja az újság-olvasást, már csak a háború folyása miatt is. Itt-ott zenével is szórakoztatják, múzeumokat, nevezetességeket stb. látogatnak. A rokkantakat külön tanfolyamokon kiképzik ügyességekre, mesterségekre. A lábadozóban foglalkoztatják őket (pl. szalmafonás), munkára küldik (kerétszédés). Az otthoniak pedig leveleket írnak, csomagokat küldenek idegen országba, eltűntekről kérdezősködnék, hozzátartozóikat messze földön meglátogatják; hadisegélyt kérnek, felszólamlást intéznek el; felmentési, szabadságolási ügyekben járva, előbb soha nem hallott nevű hivatalokat keresnek fel s megismerkednek azok munkakörével. Mindezeknél az ismeretknél értékesebbnek tartom azt a hatást, hogy a szellem megmozdul, eszmél, összehasonlít, kritizál. Világbeli jártasság, élelmesség, alkalmazkodó képesség, új dolgok iránti érdeklődés, szellemi szükségletek fejlődnek (utazott-e valaha annyit falusi ember, mint most?), kialakul az a tanulásra, fejlődésre kedvező lelkiállapot (azoknál, akiket a háború nem tört meg szellemileg), amelyben az ember tudja, hogy nagyon keveset tud, de nem csak a gyermekeit akarja magánál okosabbá nevelni, hanem magára nézve is alkalmazza a tanulságot, hogy: tanulni soh'se késő.

3. *Tecndők.* A népművelés ügyének gyökeres javítására tehát meg vannak a kedvező feltételek: ismeretes, hogy nagyok a hiányok, az ügy megoldására hivatottak érzik a rendezés kényszerítő szükségét, a nép lelkét pedig a háború fogékonyra teszi a további művelődésre. A pedagógusok, gyakorlati nevelők, nevelésügyi folyóiratok feladata, hogy a kérdést felszínen tartsák mindaddig, míg — a háború befejezése után — a tervek testet ölthetnek. A kérdésnek két, egymástól el nem választható része van: 1. *a nép külső jólétének* és 2. *műveltségének emelése*. Tehetősebb, anyagi gondokkal nem küzdő ember fogékonyabb a művelődésre, fejlettebb műveltségű környezet megkönnyíti a nevelés munkáját, s viszont magasabb műveltségű nép anyagi téren is könnyebben tud magán segíteni. Politikusok, nemzetgazdák (pl. a bevezetésben említettek is) túlnyomóan a kérdés első részével foglalkoznak s a törvényhozás útján való rendezésére ajánlanak részletes terveket (földhözjuttatás). A kérdés másik része, annak minden irányú kifejtése főként pedagógusokra vár. A nép, különösen a falusi nép, továbbművelése nevelésügyünknek ma még teljesen szervezetlen ága. Az érintett viszonyok a művelődési tekintetben «végek»-nek nevezhető, nagyobb művelődési gócoktól elzárt kicsiny falvak, tanyák művelődési viszonyainak a rajza, melytől nagyobb községek, városok művelődése — nem is szólva Budapest céltudatos népnevelő munkájáról — örvendetesen különbözik. Viszont vannak még annál rosszabb viszonyok is: iskolánélküli falvak, tanítónélküli iskolák. Azt is sokan panaszojják (szabadságról visszatérő földműves-katonák is), hogy az iskolázás ügye a háború alatt rendkívül sokat szenved. Nemzeti szempontból az teszi a kérdést kiválóan fontossá, hogy az ország népeségének ez a rétege a lakosságnak igen jelentékeny százaléka s legnagyobb részben földművelő magyar emberek, akiket foglalkozásuk köt kis falvakhoz, tanyákhoz. A művelődés eszközeihez ezek az emberek a maguk erejéből elzártaságuk, szegénységök s csekély műveltségök miatt rendkívül nehezen juthatnak. Az állam és társadalom segítségére, minden hivatott szervnek szervezkedésére van szükség, hogy ez a néposztály kellőképpen kiműveltségű legyen.

Azok közül, akikre ezen a téren feladatok várnak, első a *néptanító*, ma e munkának faluhelyeken legtöbbször egyedüli s majdnem teljesen magárahagyott végzője. Reá vár, hogy iskolai munkáján kívül faluja népének példát adjon életmódjával, gazdálkodásával; ¹ tanítójok, tanácsadójok legyen egyes-bajos dolgaikban, tájékoztassa őket a világ folyásáról, véleményével irányítsa a falu felfogását közügyek elinté-

¹ Erre nézve l. pl. *Szabó László*, *Az iskola és a «többtermelés»*. Népt. Lapja 1916: 7. sz. A szerk.

zésekor stb. Természetesen feladatát csak akkor végezheti jól, ha állandó önképzéssel igyekszik önmagát kiművelni, állandóan a kor színvonalán maradni. Ezt a feladatot ott, ahol csak 1—2 tanító van, csak *megállapodott gondolkodású, tapasztalt, egyes emberektől anyagilag független, kiváló egyéni tulajdonságokkal rendelkező ember töltheti be jól*. Ott, ahol a falu lakossága túlnyomóan földművelő, a tanító is gazdálkodik, még pedig jól gazdálkodik. Akkor teljesen belekapcsolódik az élete a falu életébe, közel jut a néphez, teljesen megismertetheti magát s vezetőjük lehet. Ha jól tud gazdálkodni és ebben sikerei vannak, az tekintélyét jobban megalapozza bármily fényes oklevélnél. Az ilyen tanítói állásoknál a tanítói fizetés egy részét földben kellene kiadni (mint ma a kántortanítóké) és az állás elnyerését családos, jó tanító részére is kívánatossá tenni. Akkor aztán még lehetne kívánni a tanítótól, hogy földjén mintaszerűen gazdálkodik s faluja népének továbbművelését is végezze más, arra hivatottak közreműködése és támogatása mellett.

Ma — sajnos — sok helyen az *iskolából alig kikerült tapasztalatlan, népet nem ismerő tanítók (tanítónők)* töltik be az ilyen kisebb falvak tanítói állását, olyanok, akik vállalják az állást kényszerűségből, míg jobb nem kínálkozik. Az ilyen tanítóknak, akik még magok is vezetésre szorulnak, ritkán sikerül magokrahagyottan; a leggyaríobb környezetben, sokszor anyagi nehézségekkel, lenézéssel, rosszakarattal is küzdve a nép vezetőivé lenniök. Sokan letörnek, becsúgyokat vesztek, életcéljok szertefoszlik a kezdet-kezdetén, ha látják, hogy minden erőlködésök hiábavaló, mert a feladat meghaladja az erejüket.

Gondoskodni kell a képzőt elhagyó fiatal tanítók munkájának irányításáról, eszközökről, tudásokról, munkakedvök felfrissítéséről. Ennek a csiráját e háború előtt már megkezdett nyári továbbképző tanfolyamokban látom, azokat ki kellene fejleszteni oly módon, hogy *egy-egy tanítóképző az illető vidék népművelésének középpontja legyen*. A nyári tanfolyamok biztosítanak a tanítóság és a tanítóképző között való állandó kapcsolatot, a tanítók általános és pedagógiai irányú továbbképzésén kívül ott állapítanak meg a vidék népművelési szükségleteit, a teendőket, tervét, anyagát. A tanítók mindig ugyanabba a tanítóképzőbe mennének tanfolyamra és pedig úgy, hogy körülbelül öt évenként mindenkire újra sor kerülne. A mai jól szervezett és felszerelt tanítóképzőket nem volna nehéz úgy fejleszteni, hogy mindenik a köréhez tartozó vidék tanítóságát időnként könyvekkel, eszközökkel is el tudja látni. A kapcsolatot még szorosabbá, bensőbbé lehetne tenni, ha a tanítóképzők végzett növendékei lehetőleg annak a közelében kapnának állást. Tanítóképzőknek és működő tanítóknak ez az állandó érint-

kezése a tanítóképzést is jobbra, gyakorlatibbra, a szükségletekhez alkalmazkodóbbá fejlesztené.

A népművelés munkájában a vármegyei és városi gazdasági egyesületekre vár a népnek a gazdálkodás, terményértékesítés stb. terén való alaposabb továbbművelése.

*Művelődési célú, helyi egyesületeket,*¹ egyes embereket (pap, orvos, más tanult emberek, pl. egy-egy földbirtokos), általában mindenkit, aki használni tud, bele kellene vonni a munkába; nagy jót tehetnének olyan gazdák, akik a továbbtanulás hasznos voltát saját példájokkal bizonyítják.

A *tanfelügyelő* feladata volna, hogy a maga tankerületére minden évben megcsinálja a tanítóképzők és a munkába bevonandó egyesületekkel együtt a megye népművelési munkatervét, melynek központja mindenütt a tanító munkája lenne, a többiek ezt tennék mélyebbé, gyakorlatibbra. Ugyancsak a tanfelügyelők teremtenék elő és kezelnék a szükséges anyagi eszközöket (állami segítség, a társadalom, egyesületek, vármegye, községek, egyesek hozzájárulásából).

Nagyobb községek, városok a magok szükségleteinek megfelelően, saját erejükből, önállóan végezhetnék a nép továbbművelésének munkáját. Ebben valamennyi iskola tanárai megfelelő módon kivennék a részöket. Országos jellegű egyesületeknek (tanító, tanáregyesületek, Magyar Gazdaszövetség, Kath. Népszövetség stb.) meg kellene állapítaniok, hogy milyen módon vesznek részt a munkában s a munka egységesítése érdekében érintkezést kellene keresniök egymással.

Népművelésünk anyagát közvetlenül a háború után főképpen a következők tennék:

A háború okának, lefolyásának, különböző irányú hatásainak ismertetése a Magyar Pädagogiai Társaságtól tervezett vázlat alapján. Hozzákapcsolódnék a háború eredményeinek ismertetése. Azért volna erre szükség, mert a nép a háború alatt nem ismerhette meg egységesen, tárgyiasan az eseményeket. A háború után, ha majd mindenki leveti az egyenruhát, szétfoszlik a sebesült hős nimbusza s csak a béna tagok, meg a háború okozta terhek, nyomorúság marad meg: szükséges, hogy mindenki tudatosan viselje a munka, terhek, szenvedések neki kijutó részét, szükséges, hogy mindenki a maga baján át is meg tudja látni a nemzet érdekét.

Kellene a polgári jogok és köteleességek egyes kérdéseinek gyakorlati ismertetése. Ez is a háború miatt; most rendkívül bonyolult viszonyok közé jutott sok egyszerű ember, aki a legegyszerűbb viszo-

¹ V. ö. *Waldapfel János*: Falusi Közművelődési Egyesületek. A Szabad Tanítás Kongresszusának Naplója; Bp., 1908, 294—305. ll. A szerk.

nyokkal sem ismerős. Általában hiányos és annál inkább kívánatos az állampolgári nevelés.

Alapos és egészen gyakorlati irányú gazdasági oktatásra a jobb gazdálkodás érdekében volna égető szükség. A szövetkezés terén különösen termelő és értékesítő szövetkezetek alakításával kellene a jövedelmet fokozni, de ilyenek sem működhetnek sikeresen, ha a népet erre nem neveljük. Ezért kellenének bizonyos mértékű kereskedelmi ismeretek is.

Nem hiányozhatik az írástudás mai nagy hézagainak gondos és nagyarányú kitöltése sem a munkatervből, hiszen nem várhatunk sem a majd felnövő nemzedékre, sem arra, hogy a felnőttek majd a gyermekeiktől tanulnak.

A népet ismerő emberektől szerkesztett, pártpolitikát nem szolgáló *ujság*, valamint az Urániához hasonló, de a nép szükségleteinek megfelelő jó *népies folyóirat*¹ — ha a népművelés ügye nagyobb lendületet venne — néhány év múlva találna olvasóközönséget. A *nép-könyvtárak* szaporítása, ilyen nevelési, népművelési feladatokhoz való alkalmazása, jó *népies könyvek* sűrűbb kiadása szintén ide tartozó követelmény.

Nem lehetett módom arra, hogy e kérdéseknek a háború teremtette irodalmát felhasználjam s a felmerült törekvéseket összefoglaljam, ami az otthoni együttes munka érdekében szükséges volna. E lazán összefüggő megfigyelések, itt-ott talán túlzásnak látszó állítások s kivihetetlennek tetsző tervek közreadása mégis segítségére lehet talán azoknak, akik a népművelés feladatait részletesebben elgondolhatják és azok egyes részleteit meg is valósíthatják. Lados József.

A MŰVELŐDÉSI POLITIKA A HÁBORÚ UTÁN.

A világháború tanulságai között az a legnevezetesebb, hogy az államok fennmaradása és fejlődése elsősorban polgáraiknak egyéni kiválóságán, műveltségén és erkölcsi érzületén fordul meg. Ez már régi igazság. Mégis gyakran megfélekedeznek a köznevelésről, pedig az állampolgárok műveltségét és erkölcsét ez biztosítja. Sajnos, különösen nálunk a legutolsó évtizedekben szerencsétlen politikai viszonyainknál fogva a nagyobb és a nép egyetemét átható műveltségért való törekvésnek igen kis hatása volt.

¹ Újabbán örvendetesen terjed az Orsz. Közművelődési Tanács által kiadott *Vasárnapi Könyv*; ez máris sok hasznot tehet. A szerk.